

ערי המקלט – גישה רב-מערכתית לשפיכות דמים

במדבר פרק לה

י דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי אתם עברים את הירדן ארצה כנען. יא והקרייתם לכם ערים ערי מקלט תהיינה לכם ונס שמה רצח מכה נפש בשגגה. יב והיו לכם הערים למקלט מגאל ולא ימות הרצח עד עמדו לפני העדה למשפט. יג והערים אשר תתנו שש ערי מקלט תהיינה לכם. יד את שלש הערים תתנו מעבר לירדן ואת שלש הערים תתנו בארץ כנען ערי מקלט תהיינה. טו לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם תהיינה שש הערים האלה למקלט לנוס שמה כל מכה נפש בשגגה. טז ואם בכלי ברזל הכהו וימת רצח הוא מות יומת הרצח. יז ואם באבן יד אשר ימות בה הכהו וימת רצח הוא מות יומת הרצח. יח או בכלי עץ יד אשר ימות בו הכהו וימת רצח הוא מות יומת הרצח. יט גאל הדם הוא ימית את הרצח בפגעו בו הוא ימיתנו. כ ואם בשנאה יהדפנו או השליף עליו בצדיה וימת. כא או באיבה הכהו בידו וימת מות יומת המכה רצח הוא גאל הדם ימית את הרצח בפגעו בו. כב ואם בפתע בלא איבה הדפו או השליף עליו כל כלי בלא צדיה. כג או בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות ויפל עליו וימת והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו. כד ושפטו העדה בין המכה ובין גאל הדם על המשפטים האלה. כה והצילו העדה את הרצח מיד גאל הדם והשיבו אתו העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה וישב בה עד מות הכהן הגדל אשר משח אתו בשמן הקדש. כו ואם יצא יצא הרצח את גבול עיר מקלטו אשר ינוס שמה. כז ומצא אתו גאל הדם מחוץ לגבול עיר מקלטו ורצח גאל הדם את הרצח אין לו דם. כח כי בעיר מקלטו ישב עד מות הכהן הגדל ואחרי מות הכהן הגדל ישוב הרצח אל ארץ אחרת. כט והיו אלה לכם לחקת משפט לדורתיכם בכל מושבתיכם. ל כל מכה נפש לפי עדים ירצח את הרצח ועד אחד לא יענה בנפש למות. לא ולא תקחו כפר לנפש רצח אשר הוא רשע למות כי מות יומת. לב ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן. לג ולא תחניפו את הארץ אשר אתם בה כי הדם הוא יחניף את הארץ ולא יכפר לדם אשר שפך בה כי אם בדם שפכו. לד ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אני שכן בתוכה כי אני ה' שכן בתוך בני ישראל.

דברים פרק יט

ב שלוש ערים תבדיל לך בתוך ארצה אשר ה' א-לוהיך נתן לך לרשתה. ג תכין לך הדרך ושלשת את גבול ארצה אשר ינחילך ה' א-לוהיך והיה לנוס שמה כל רצח. ד וזה דבר הרצח אשר ינוס שמה וחי אשר יכה את רעהו בבלי דעת והוא לא שנא לו מתמל שלשם. ה ואשר יבא את רעהו ביער לחטב עצים ונדחה ידו בגרזן לכרת העץ ונשל הברזל מן העץ ומצא את רעהו וימת הוא ינוס אל אחת הערים האלה וחי. ו פן ירדף גאל הדם אחרי הרצח כי יחם

לָבְבוּ וְהַשִּׁיגוּ כִּי יִרְבֶּה הַדֶּרֶךְ וְהִפְהוּ נֶפֶשׁ וְלוֹ אֵין מִשְׁפָּט מִוֶּת כִּי לֹא שָׂא הוּא לֹ מִתְמוֹל שְׁלִשׁוֹם. ז עַל כֵּן אָנֹכִי מְצַוֶּךְ לֵאמֹר שְׁלֹשׁ עָרִים תִּבְדִּיל לָךְ. ח וְאִם יִרְחִיב ה' א-לוהיך אֶת גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם וְנָתַן לָךְ אֶת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּבַר לָתֵת לְאַבְרָהָם. ט כִּי תִשְׁמַר אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹתָהּ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךְ הַיּוֹם לְאַהֲבָהּ אֶת ה' א-לוהיך וְלָלֶכֶת בְּדַרְכָּיו כָּל הַיָּמִים וְיִסְפָּךְ לָךְ עוֹד שְׁלֹשׁ עָרִים עַל הַשְּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה. י וְלֹא יִשְׁפָּךְ דָּם נָקִי בְּקֶרֶב אֲרָצְךָ אֲשֶׁר ה' א-לוהיך נָתַן לָךְ נַחְלָה וְהָיָה עָלֶיךָ דָּמִים.

שמות פרק כא

יב מִכָּה אִישׁ וְמֵת מוֹת יוֹמָת. יג וְאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֵלֹהִים אָנָּה לִיָּדוּ וְשִׁמְתִּי לָךְ מִקּוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שְׂמָה.

משנה מכות פרק ב

משנה א

אלו הן הגולין, ההורג נפש בשגגה

היה מעגל במעגילה ונפלה עליו והרגתו, היה משלשל בחבית ונפלה עליו והרגתו, היה יורד בסולם ונפל עליו והרגו, הרי זה גולה.

אבל אם היה מושך במעגילה ונפלה עליו והרגתו, היה דולה בחבית ונפסק החבל ונפלה עליו והרגתו, היה עולה בסולם ונפל עליו והרגו, הרי זה אינו גולה...

משנה ב

הזורק אבן לרשות הרבים והרג, הרי זה גולה.

רבי אליעזר בן יעקב אומר, אם מכשיצאתה האבן מידו הוציא הלז את ראשו וקבלה, הרי זה פטור...

משנה ג

רבי יוסי בר יהודה אומר, בתחלה, אחד שוגג ואחד מזיד מקדימין לערי מקלט, ובית דין שולחין ומביאין אותו משם. מי שנתחייב מיתה בבית דין, הרגוהו. ושלא נתחייב מיתה, פטרוהו. מי שנתחייב גלות, מחזירין אותם למקומו...

רש"י במדבר פרשת מסעי פרק לה

(כה) עד מות הכהן הגדול - שהוא בא להשרות שכינה בישראל ולהאריך ימיהם, והרוצח בא לסלק את השכינה מישראל ומקצר את ימי החיים. אינו כדאי שיהא לפני כהן גדול. דבר אחר לפי שהיה לו לכהן גדול להתפלל שלא תארע תקלה זו לישראל בחייו:

רשב"ם במדבר פרק לה

(לב) עד מות הכהן - הגדול. לפי פשוטו כל ימי השופט הגדול, דוגמת אסיריו לא פתח ביתה:

אבן עזרא במדבר פרק לה

וגם כן עד מות הכהן הגדול, כי הוא יכפר בעד ישראל, וזה המאורע אירע בימיו:

עמנואל לוינאס (מתוך מאמר של מ' ויגודה, נדפס בדף פרשת שבוע של משרד המשפטים – משפט עברי,

פרשת משפטים תשס"ג, גליון 109, תרגום מצרפתית ע"י מחבר המאמר)

סיומה של פרשת "אמור" הידוע והמפורסם אבד עליו הכלח בעיני רבים מן המודרנים. החך העדין של אלה מבקש מזון טרי יותר. על פי אנינות טעמים, סיום זה כמו מדגיש עד כמה התנ"ך מיושן... כמה רוגז "צדקני" אתה מעורר בעולם שבו, פרט לך, הכול מלא רוך ואהבה.

"ומכה נפש בהמה ישלמנה, נפש תחת נפש. ואיש כי יתן מום בעמיתו, כאשר עשה כן יעשה לו. שבר תחת שבר עין תחת עין שן תחת שן, כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו. ומכה בהמה ישלמנה, ומכה אדם יומת....(ויקרא כד, יז-כב)

דברים חמורים! כמה רחוקים הם מדברים אחרים המאדירים את אי-המלחמה ברוע. הלוא ודאי חשבתם על המאמר על הצדיק: "יתן למכהו לחי ישבע בחרפה" (איכה ג, ל), הלקוח מקינותיו של ירמיהו, שגם הוא חלק מאותו תנ"ך עתיק כל כך.

"עין תחת עין"! דברים חמורים אבל אציליים בתביעתם. בנוקשותם הם פוקדים עלינו ממקום גבוה.... הירגעו נא! העיקרון המנוסח כאן בתורה באופן הנראה כה אכזרי מבקש רק את הצדק. הוא משתלב בסדר חברתי שבו כל עונש, קל ככל שיהיה, מושת אך ורק בהליך שיפוטי. חז"ל לא יישמו אף לא פעם אחת חוק זה ככתבו, ואף לא הבינו אותו כלשונו. הם פירשו אותו לאור הרוח המפעמת בתנ"ך כולו.... חכמי התלמוד הקדימו את נקיפות המצפון של הנאורים וקבעו ש"עין תחת עין" אינו אלא חיוב ממון, קנס. ואין זה מקרה שהתורה צירפה לדין זה את הדין המדבר על פיצוי כספי למכה בהמת חברו. דין זה דורש לקרוא שוב את הפסוקים הנוגעים לנזקי גוף כאילו כוונת המקרא היא ששיקולי הפיצויים בעד הנזק חייבים לגבור אצל השופט על הכעס האציל שמעורר מעשה הפשע. אלימות קוראת לאלימות. אבל יש לשים קץ למעגל קסמים זה. כך הוא הצדק. כך הוא לפחות משעה שכבר נעשה הפשע. האנושיות נולדת באדם אם הוא משכיל לדון בפגיעות בנפש כבסכסוכים אזרחיים, אם הענישה מצטמצמת בתיקון מה שניתן לתקנו ובשיקום העבריין....

ברם כאן הדרמה מסתבכת... שכל מה שמשלמים בלב קל, בגוף שלם ובבריאות טובה, אינו אלא קנס, ופצע הכסף אינו סופני. העולם נותר נוח לחזקים, ובלבד שיש להם עצבים טובים. הצדק המתפתח אינו יכול להשלים עם שלילה זו של כל צדק, עם פגיעה זו בכבודו של האדם שהיא חפצה ביקרו. התנ"ך מזרז את בואו של עולם נקי מאלימות. אבל אם היה בכוחם של הכסף או ההתנצלויות לתקן את הכול ולהותיר את מצפוננו נקי, הרי שכרו היה יוצא בהפסדו. בן! "עין תחת עין", וכל הנצח וכל הכסף שבעולם אין בכוחם לרפא פציעת אדם. הפצע שותת לעולמים, כאילו היו נדרשים ייסורים שווים לעצור את הדימום הנצחי הזה.

עיר מקלט / אהוד בנאי

ועד שהאמת תצא אני בכך אסתתר	לפני שהטפטוף יהפך למבול
כי את, בן את, תהיי לי - עיר מקלט	אני חייב למצוא שער לא נעול
	כי שוב חזר אלי הבלוז
בן עד שהאמת תצא אני בכך אסתתר	חייב לצאת, חייב לזוז
עד שהסופה תחלוף והקרח ישבר	על הכביש המתפתל בין עכו לצפת
עד שמעיין יבש יפתח ויפכה	בטבריה על המזח, יורד עד לאילת
עד שהשופט יבוא ואותנו יזכה	נפלט, נמלט, מבקש עיר מקלט
את, בן את, תהיי לי - עיר מקלט	נפלט, נמלט, מבקש - עיר מקלט
	באופק נוצצים האורות הרחוקים
	לשם אני אגיע בכוחותי האחרונים
	ואת חכי בפתח והדליקי את האור
	בן אדם חוזר אלייך מן הכפור
	קחי אותי אל המזבח, לפני שאשבר

שיעור לעילוי נשמת דניאלי זוננפלד ע"ה